

Станіслав Віткацій фотографує
дивовижної краси Ядвіґу Янчевську.
Втім вона вже купила собі револьвер.

У цю новорічну ніч, у час між 31 грудня 1912 року й 1 січня 1913 року, починається наше сьогоднішня. Погода затепла, як на цю пору. Це ми вже знаємо. А більше нічого. Ласкаво просимо.

◆ ◆ ◆

Того 31 грудня в Кельні вже звечоріло, надворі злегка мрячило. Рудольф Штайнер, месія антропософії, розгарячкувався: він виступає в Кельні четвертий вечір поспіль, слухачі ловлять кожне його слово, він якраз бере жасминовий чай, робить ковток, і тоді дзвони б'ють дванадцяту, чути, як кричать і радіють люди на вулицях, але Рудольф Штайнер просто продовжує говорити й заявляє, що тільки через його розтривожена Німеччина зможе знову віднайти спокій: «У йозі душа звільняється від того, у що вона загорнута, долає те, у що вона загорнута». Після цих слів він йде, загорнувшись у мовчанку. З Новим роком!

◆ ◆ ◆

Пікассо опускає очі на свого пса, який дивиться на нього знизу вверх: Фріка, ця дивна помісь бретонського спанієля й німецької вівчарки, не любить, коли він пакує валізу, вона скавучить, а тоді неодмінно хоче їхати з ним. Неважливо куди. Тож, недовго думаючи, він одягає їй повідець, кличе Єву, свою нову кохану, і втрюх вони найближчим потягом вирушають з Парижа до Барселони. Пікассо хоче познайомити старого батька зі своєю новою любов'ю

(не мине й року, як помре і батько, і пес, і Єва, але зараз не про це).

Герман Гессе і його дружина Міа хочуть спробувати ще раз. Залишивши дітей — Бруно, Гайнера й Мартіна — з бабусею, вони їдуть у Гріндельвальд, що розкинувся в горах недалеко від їхнього нового будинку біля Берна, і зупиняються в маленькому готелі Zur Post, який цими днями вже о третій після полудня занурюється в тінь північного схилу могутнього Айгера. Гессе з дружиною сподіваються віднайти в цьому затінку сяйво їхньої любові. Вони загубили його, як інші люди гублять тростину чи капелюх. Але тут мрячить. «Зачекайте, — каже власник готелю, — скоро дощ перетвориться на сніг». Тож вони беруть собі лижі напрокат. Однак і далі мрячить. А новорічна ніч у готелі тягнеться довго, болісно й безмовно, щоправда, з хорошим вином. Урешті-решт настає дванадцята. Вони стомлено цокаються. А тоді підіймаються в номер. Коли зранку вони відсунуть важкі штори й виглянуть з вікна, все ще дощитиме. Після сніданку Герман Гессе поверне невикористані лижі.

Рільке пише з Ронди наравду зворушливого листа до бадьористого Родена.

31 грудня Гуго фон Гофмансталь насуплено гуляє вулицями Відня. Остання прогулянка старим роком. Інші огорнув гілки дерев на алеях, на швах кладки також лежать білі кристали. Темна холоднеча поволі спадає на місто. Коли він вертається у квартиру, скельця його окулярів запотівають, він протирає їх хустинкою з напрочуд вигадливою монограмою. Ще холодною рукою проводить по комоду, на який

кладе ключ. Сімейна реліквія. Тоді торкається вишуканого дзеркала, що колись висіло в домі предків. Сідає за свій розкішний секретер ручної роботи й пише: «Іноді виникає враження, ніби нам — своїм нащадкам — наші батьки й діди залишили тільки дві речі: гарні меблі й надтонкі нерви. У нас не зосталось нічого, крім замерзлого життя, прісної, нудної дійсності. Ми спостерігаємо за нашим життям; ми осушуємо кубок передчасно, а проте лишаємося безкінечно спраглими». Потім він кличе слугу. І просить принести перший коньяк. Хоча й давно знає: він не врятує від меланхолії, яка лежить на його стомлених повіках. Він нічого не може із цим зробити, але розуміє занепад, про який інші можуть лише здогадуватись, він знає кінець, з яким інші лише грають у свої цинічні ігри. І так він пише своєму другу Ебергарду фон Боденгаузену, дякує за вітання «через усю велику похмуру, пригнічену Німеччину», щоб зрештою зізнатися: «Мені так не по собі всі ці дні, у цій розгубленій, сповненій тихого страху Австрії, цій пасербиці історії, так не по собі, так самотньо, тривожно». Мене, знаєш, ніхто не слухає.

Вже замолоду Гофмансталь став легендою, його вірші захопили Європу: Штефан Ґеорге, Ґеорґ Брандес, Рудольф Борхардт, Артур Шніцлер — усі вони потрапили під чари цього генія. Але Гуго фон Гофмансталь ніс тягар скоростиглого поета: він уже майже нічого не публікував, а тепер, у 1913 році, про нього практично забули, він став реліктом зі старих часів, зі «Світу учора»*, таким самим давно минулим, як і суспільство, чиїм вундеркіндом він був. Гофмансталь був останнім поетом старої Австрії, того Відня, де в січні 1913 року почався неймовірний шістдесят п'ятий рік правління імператора Франца Йосифа I. Його коронували в 1848 році, і в 1913-му він усе ще носив свою корону, наче

* Книжка Стефана Цвайґа «Світ учора. Спогади європейця» у перекладі Анни Савченко вийшла друком у видавництві «Фоліо» 2018 року.

по-іншому й бути не могло. Та саме під час його стомленого правління, народженого у глибинах ХІХ століття, у Відні запанував модернізм. І очолили цю революцію Роберт Музіль, Людвіг Вітгенштайн, Зигмунд Фройд, Стефан Цвайг, Арнольд Шенберг, Альбан Берг, Егон Шіле, Оскар Кокошка й Георг Тракль. Усі вони хотіли перекроїти цей світ словами, звуками й картинами.

♦ ♦ ♦

Надвечір Гедвіг Прінгсгайм, екстравагантна теща Томаса Манна, виїжджає — масажистка нарешті пішла — зі своєї вілли, що на мюнхенській Арцісштрассе, 12, на новорічну вечерю «У Томмі» (це не ресторан у Нью-Йорку, а патріархальна назва сім'ї її доньки Каті, у заміжжі Манн, яка мешкає на Мауеркірхерштрассе, 13). Коли Гедвіг уже сиділа у квартирі Маннів, її знову наздогнав біль у спині — клятий ішіас. Оскільки завтра дорогий Томмі мусить їхати до Берліна (про що він ще гірко пошкодує), старий зануда різко закінчує новорічний вечір об одинадцятій: «Ви ж знаєте, мені рано-вранці треба рушати». Але й до цього, за словами тещі, тут було щонайбільше «доволі затишно». У гуркотливому трамваї по дорозі додому годинник на Одеонсплац б'є дванадцятку. Її спина болить, її чоловік, математик, професор Альфред Прінгсгайм, сидить поруч, мовчить і рахує щось складними простими числами. Як неромантично. А через одну вулицю Карл Валентин цієї ночі пише до Лізль Карлштадт: «Нехай здоров'я й наш першокласний гумор ніколи нас не покидають, а ти й надалі залишайся моєю хорошою Лізерль». Як романтично.

♦ ♦ ♦

Так, це саме та ніч, коли в далекому Новому Орлеані Луї Армстронг починає грати на трубі. А в Празі Франц Кафка сидить біля відчиненого вікна й пише тужливого,

дивовижного і тривожного листа до фройляйн Феліції Бауер, Иммануелькірхштрассе, 4, Берлін.

♦ ♦ ♦

Натомість великий угорський романіст, фрейдист, морфініст й еротоман Гейза Чат цієї ночі сидить у своїй маленькій лікарській квартирі в санаторії крихітного курорту Штубня на краю гігантської імперії Габсбургів, ще трохи читає тексти Казанови, відтак прикурює сигару «Люксор», ще раз коле собі 0,002 грама морфію, а потім підбиває успішний річний баланс: «Від 360 до 380 статевих актів». Можна конкретніше? Ну, звісно. Чат складає ретельний список зносин зі своєю коханою Ольгою Йонаш, який поступається точністю тільки списку Роберта Музіля: «424 статеві акти за 345 днів, виходить 1,268 акта за день». І раз він уже почав: «Спожито морфію: 170 сантимграмів, тобто 0,056 грама за день». Далі в «річному балансі» читаємо таке: «Дохід 7390 крон. Зваблено десять різних жінок, з них дві незаймайки. Поява моєї книжки про психічні хвороби». А що там на 1913-й? План чіткий: «Статевий акт що два дні. Полікувати зуби. Новий піджак». Що ж, тоді вперед.

♦ ♦ ♦

У 1913 році все по-новому. Скрізь засновують часописи, які хочуть скрутити годинники на нуль. Доки Максиміліан Гарден ще з 1892 року намагається зробити це у своєму журналі Die Zukunft, наступне покоління береться за сьогодення. Готфрід Бенн, молодий медик з лікарні Берлін-Вестенд, пропонує щойно написані вірші як часопису Пауля Цеха Das neue Pathos, так і Гайнріха Бахмайра Die neue Kunst. От тільки новий, заснований у тому ж таки 1913-му журнал Der Anfang він поки що залишає поза увагою. Натомість там, на першій сторінці першого числа Der Anfang, публікують молодого Вальтера Беньяміна. Який символічний початок,

який символічний кінець «Берлінського дитинства на зламі XX сторіччя»*.

♦ ♦ ♦

Марсель Пруст нарешті закінчив першу частину роману «У пошуках утраченого часу». Готово. Вийшло 712 сторінок дрібним почерком. Він надсилає товстий стос із рукописом у паризьке видавництво Fasquelle, потім — у видавництво Ollendorff, а пізніше — в Gallimard. Усі відмовляють. Gallimard відправило відмову особисто від головного редактора, письменника Андре Жіда, який міг би похвалитися тим, що нещодавно в Марокко завдяки Оскару Вайлду пізнав радощі одностатевої любові. Він покинув читати рукопис приблизно на 70 сторінці, бо в описі зачіски знайшов одну синтаксичну неточність, яка страшенно його роздратовала. Андре Жіда майже так само легко вивести із себе, як Марселя Пруста. У всякому разі в Жіда склалося враження, що цьому автору не варто довіряти. Згодом, коли в нього самого майже не залишиться волосся, Андре Жід назве це спотикання об неправильну зачіску найбільшою помилкою свого життя. А поки що Марсель Пруст у відчаї. «Книзі, — пише він, — тепер потрібна могила, вирита раніше, ніж моя закриється наді мною».

♦ ♦ ♦

Вранці 1 січня, а саме о 8:30, якщо хочете знати точно, імператор Вільгельм II разом із дружиною Августою-Вікторією біля Нового палацу в Потсдамі сідають у свій автомобіль, щоб доїхати до офіційної резиденції монарха, Берлінського міського палацу. Вони прибувають туди без будь-яких вартих уваги подій. Чи добрий це знак?

* Твір Вальтера Беняміна «Берлінське дитинство на зламі XX сторіччя» у перекладі Наталії Лозинської вийшов друком у книжці «Вибране» у видавництві «Літопис» 2002 року.

♦ ♦ ♦

По обіді 1 січня Каліфорнія здригається від землетрусу з епіцентром у тій місцевості, яка пізніше правитиме світом як Кремнієва долина. Не перейнявшись землетрусом, 1 січня в Америці вперше відправляють посилку поштою. За кілька днів Франц Кафка, повністю розгублений, усе-таки припиняє роботу над романом «Америка»*.

♦ ♦ ♦

2 січня голова угорського парламенту граф Іштван Тиса й лідер опозиції Міхай Карої, граф Нодькарої, демонструють своїм наївним міщанським колегам найдочільніший спосіб вирішувати політичні питання: дуель. На світанку 2 січня вони виступають один проти одного із шаблями в руках. Обидва отримують легкі травми. А наступного дня знову беруться за парламентську роботу. Відтак граф Карої мусить терміново одружуватися, бо, граючи в карти, він накопичив неймовірні борги в сумі 12 мільйонів крон. А граф Тиса 10 червня ще раз стає угорським прем'єр-міністром. Однак це не стримує його від чергової дуелі 20 серпня, цього разу з опозиційним депутатом Дьйордем Паллавічіні, якого Тиса звинуватив у підкупі свідків у справі про образи честі та гідності.

І цього разу травмувалися обидва дуеланти. Перед тим як у безкінечному хаосі війни Тису застрелили повстанці в жовтні 1918 року, він ще встиг вимовити достойні, золоті останні слова: «Так і мало статися».

♦ ♦ ♦

А мало так статися? Ні. 2 січня у своїй тосканській садибі Джакомо Пуччіні отримує виклик на дуель. Мюнхенський

* Книга Франца Кафки «Зниклий безвісти: Америка» у перекладі Юрка Прохаська вийшла друком у видавництві «Критика» у 2009 році.